వలప్పు తలప్పు

ఎస్. సిహెచ్. వీరాచారి

విజయనగరంలో లక్ష్మీవారం సంత చేసుకొని తిరిగివస్తున్న జట్లయ్య డెంకాడ ఎత్తుకాలువ వద్ద రోడ్డుదిగి అడ్డత్రోవ పట్టాడు. అతను వెళ్లవలసింది భోగపురం. అక్కడికింకా మూడు క్రోసులుంటుంది. నడక వేగాన్ని హెచ్చించాడు. అయినా నెత్తిమీదనున్న చిన్న గోనె మూట వల్ల అడుగులు పడటంలేదు. అప్పటికే పగలంతా తాలూకా ఆఫీసు గుమస్తాలా కష్టపడ్డ సూర్య భగవానుడు ఎర్రగా కందిపోయిన ముఖంతో గృహోన్ముఖుడవుతున్నాడు. దూరాన కనుచూపు మేరలోవున్న తాటిపెండి మొవ్వులోంచి ఎర్రబడ్డ అతని ముఖం పాదరసంలా మెరుస్తోంది. అలాంటి సూర్యాస్తమయ దృశ్యాన్ని తను ఎంతకాలం నుండో చూస్తున్నాడు. ఆ సంధ్యా సమయంలో మార్పు లేదు. అతనిలో ఎంతో మార్పు, వార్ధక్యంలోకి అడుగు పెట్టాడు. మనిషి దృఢంగా ఉన్నప్పటికీ ముసలితనం ముడతలుపడ్డ అతని ముఖంలోంచి తొంగి చూస్తుంటుంది. ఎడమ కంటికి దిగువ ఎత్తుగా బొమిక మీదున్న నల్లటి కాయవల్ల అతన్ని మళువుగా గుర్తించుకోవచ్చు. అతను వయ స్సులో మున్నప్పటినుంచి విజయనగరం వెళ్లి వస్తు న్నాడు. ఎన్నోసార్లు సంధ్యా సమయాన్ని వివిధ కోణాలనుంచి అనేక స్థలాల్లో చూశాడు ప్రయా ణం చేస్తున్నప్పుడు. ఆ సంధ్యా సౌందర్యంలో మార్పులేదు. ఆ సంధ్యాకాంతకు బాల్యంలేదు. వార్ధక్యంలేదు. ఆమె సౌందర్యం నిత్య నూతనం కాలంతో మార్పులేని మారని ఆ సంధ్యా సౌందర్యం మనోజ్ఞం. మరపురానిది. అందుకే మనసారా చూస్తాడు అటువంటి దృశ్యాన్ని. పెండికిముందుగా ఉన్న మొరక పొలంలో అంతవరకు దున్నిన రైతొ కడు నాగేటి చాలును మరలిస్తున్నాడు. జట్లయ్య పొలాలగట్ల వెంబడి నడుస్తున్నాడు. తొందరగా నడవాలి. చీకటిపడేలోపున 'మంగలిపెండి' దాటి పోవాలి. మంగలిపెండి అతని వూరికి మువారు ఒక క్రోసు దూరంలో ఉంటుంది. ఆ పెండి నలువదరంలో ఉంటుంది. చుట్టూ తాటి చెట్లు, మధ్య రకరకాల చెట్లు, పొదలూ ఉన్నాయి. ఆ పెండికి మధ్యగా త్రోవుంది. అందుకనే విజయ నగరం సంతకెళ్లే ఆ ప్రాంతపు ప్రజలు వీలై నంతవరకు ప్రొద్దుగూకే లోపునే ఇల్లు చేరుకొనే వారు. అంతకూ తప్పనిసరి అయితే డెంకాడ ఎత్తు కాలువద్ద తోటి ప్రయాణికుల కొర కాగి ఆరడరూ జట్టుగా పోయేవారు. ఇప్పుడు జట్లయ్య ఒక్కడే! ప్రొద్దుగూకేలోపున ఆ పెండి దాటి పోగలనని అతని గట్టి నమ్మకం. పొలబంద గట్టువెంబడి నడుస్తున్నాడు. నెత్తిమీద అడ్డంగా కూరగాయలూ, పప్పులూ మొదలైన వాటితో నున్న గోనెసంచి ఉంది. ఎడంచేతితో జారిగిపోకుండా ఎర్రంచుతోనున్న ఆకుపచ్చని కోక పట్టుకున్నాడు. మూట బరువువల్ల అడుగులు పడటంలేదు. నడు స్తున్న జట్లయ్య పొలబందలో ఎడ్లు కడుగు తున్న ఆసామి పలుకరించడంతో ఆగవలసి వచ్చింది.

"ఏం నేస్తం, కాస్త నిప్పు దొరుకుతుందా?" అంటూ తన చేతిలోని ఎడ్లను కడుగుతున్న గడ్డిని వదలి గట్టుమీదకు వచ్చాడు తప్పకుండా దొరుకు తుందన్న ధీమాతో!

"లచ్చింవారం సంతా కెళ్లావేంటి?" గట్టు మీదకొస్తూ అడిగాడు.

"ఆ.....చెకుముకి రాయిస్తాను ఉండుకో" బొడ్డు దగ్గర్లో పంచెకట్టున దోపుకున్న చెకు ముకిరాయినీ, నూలుబొద్దునీ తీసిచ్చాడు. చుట్ట ముట్టించుకున్న తర్వాత సామగ్రిని తిరిగిస్తూ.

"ఎంతకొన్నావేంటి నేస్తం ...... మాంచి నదరుగా ఉంది కోక!" ప్రశ్నించాడా ఆసామి.

"రూపాయిన్నర తీసుకున్నాడా సేనాపతి. నేత కాస్త చిక్కగా ఉందిలే!" అని సంతృప్తిపడ్డాడు తనలోనే! అప్పటికే అలసిపోయిన సూర్యభగవానుడు పూర్తిగా కృంగిపోయాడు. అతని అదృశ్యంతో పశ్చిమకాంత ముఖం జేవురించింది. అలా కుంకుమ రంగుతో ఆచ్ఛాదితమైన పడమటింటి ఆకాశం వింత అందాన్నిస్తోంది ఆ సాయం సమయానికి. ఆకాశంలోకి చూడాలనుకున్నాడు. వేళ-అవుతుందో గుర్తుపట్టడానికి. కాని తలమీదున్న మూట వల్ల కోరిక అణగారిపోయింది. తన నెత్తిమీదుగా నున్న వర్ణించని మబ్బు తునకలు అతనికి కన్పించ లేదు. తూర్పు దెస నిర్మల నీలాకాశంలో బారులుతీర్చి పోతున్న కొంగలు కన్పించాయి. వాటిని చూడగానే తన చేతి వేళ్లను వాటికి చూపుతూ "కొంగల్లారా కొంగల్లారా నా నల్ల గోళ్లను తీసుకొని మీ తెల్లగోళ్ల నివ్వండి" అని అందామనుకున్నాడు చిన్నపిల్లలు అడుకున్నట్లుగా! కాని తన చేతిలోని కోకవల్ల నెత్తిమీదున్న మూటవల్ల అది వీలు పడిందికాదు. తన కోరికకు నవ్వువచ్చి నవ్వు కున్నాడు. తన చేతిలోని కోక గుర్తుకు రాగానే తన భార్య బంగారమ్మ, ఆమెతో పెళ్లి తన గత జీవితంలో సంఘటనలన్నీ అతనికి గుర్తుకు రాసాగాయి.

భోగాపురంలోని ఓ బీద కుటుంబానికి చెందిన జట్లయ్య కౌమారదశదాటి యౌవనంలోనికి అడుగు పెడుతున్నా ఆ వూరికి ఐదు క్రోసుల్లోవున్న చిన్న బస్తీ విజయనగరాన్ని చూడలేకపోయాడు ఆర్థిక దుస్థితివల్ల. ఆ వూరికి చెందిన బంగారం వ్యాపారం చేసే చితంబరంగారు జట్లయ్యను నౌకరీకి రమ్మ న్నప్పుడు సంతోషంతో అంగీకరించాడు. విజయ నగరం వెళ్లొచ్చుననే అతనిలోని ఆంతర్యం అలా ఒప్పుకోనిచ్చింది. తమకున్న నలభైసెంట్ల భూమిని సాగు చేయడానికి తన తమ్ముడు సర్వమ్మ చాలు. తన ముసలి తల్లికి, తను చేసే నౌకరీ ఎలాంటిదో తెలుసుకోవలసిన అవసరంలేదు. అందుకనే అతని స్నేహితులు "ఎవసాయం మానేసి ఆ పనిలో కెలుతున్నావేంట్రా?" అని అన్నప్పుడు నవ్వుతూ "చితంబరంగారి దగ్గర నౌకరీకి కుదిరితే ఇజానరం ఎల్తుండొచ్చురా! అప్పుడప్పుడు బైస్కోపు కూడా చూస్తుండొచ్చు. ఎదవలు మీ రెప్పు డైనా బస్తీకెళ్లినారేంటి?" సమాధాన మిచ్చే వాడు.

పనిలో కుదిరిన తర్వాత కొన్నాళ్లవరకు చితం బరంగారు జట్లయ్యను తనతోపాటు విజయ నగరం తీసుకెళ్లి అక్కడి బంగారపు వ్యాపారస్థు లకు, ఇతర అవసరమయిన వ్యక్తులకు జట్ల య్యను తన నమ్మకస్థుడిగా పరిచయంచేసి, అప్పటి నుండి జట్లయ్యనే పంపిస్తుండి తను విశ్రాంతి తీసుకునేవారు. జట్లయ్యకు మహా గర్వమయేది. తను ప్రతివారం బోలెడు డబ్బును విజయనగరం తీసుకెళ్లేవాడు. చితంబరంగారు జట్లయ్యను పంపించేటప్పుడు 'జాలు' (పొడవైన సంచి) లో రూపాయి నాణేలనుంచి మొలకు కట్టి ఓ చింకి చొక్కాను తొడిగి పంపేవారు. దొంగలకు పట్టు బడకుండా ఉండడానికి. వాటిమీద కళ్లంలో పని చేసే తన నేస్తగాళ్లు తను విజయనగరం తీసు కెళ్లేటన్ని రూపాయిలను కనీసం చూసుండరు. ఎంతో తృప్తిపడి గర్వపడేవాడు. రోజులు గడు స్తున్నకొలదీ తనకు పనిలోని బాధ్యత ఎక్కువ కాసాగింది. యౌవన కాలమంతా ఇంచుమించుగా విజయనగరం వెళ్లి వస్తుండడంతోనే గడచి పోయింది. తను తొలిసారిగా విజయనగరంలోని గంట స్తంభాన్ని చూసినప్పుడు ఏదో అవ్యక్తానుభూతిని పొందాడు. యౌవనమంతా గడచిపోయింది. నల భైయ్యోపడికి దగ్గరవుతున్నాడు. కాని పెళ్లి కాలేదు. సంఘం వత్తిడి చేయడం మొదలు పెట్టింది. నిజానికి, జట్లయ్యకు సంసారి నవుదామని ఎన్నాళ్లనుంచో ఉంది. కాని తనకు ఆసరాగా నిల బడి సహాయం చేసేవారు లేకపోవడంతో తన ఆంతరంగికపు అభిలాష అలాగే అణగారిపోయింది. వూరిలోని సంఘ పెద్దలంతా చితంబరంగారిపై విమర్శలు సాగించారు. జట్లయ్య చితంబరంగారి దగ్గర పనికివచ్చి చేరిన తర్వాతనే ఆయన వ్యాపారం బాగా వృద్ధిచెందింది. పెద్దలోగిలిగల చక్కటి డాబా కట్టించగలిగారు. ఆయన సంపాదించిన ఆస్థిలో ప్రతి రూపాయిలోనూ జట్లయ్యకు కొంత భాగ ముండి తీరాలంటే అది అసమంజసమైనదికాదు. అందుకనే "వాడిచేత అలా కష్టపడి పని చేయించు కొని పెద్దవాడయ్యాడుకదా, ఆ మాత్రం అతనికి పెళ్లి చేయించలేడా" అని జట్లయ్య కులంలోని ఆర్థిక స్థోమతుగల వ్యక్తులు విమర్శించడం ప్రారం భించారు. లేకపోతే తమకేమైనా సహాయం చేసుకో వలసి వస్తుందన్న భయంచేత. నిజానికి చితం బరంగారు జట్లయ్యను బాగా ఆదరించేవారు. ఆ సంగతి ఇతరులకు తెలిసేటట్లు ఆయన ప్రవ ర్తించలేదు. అందుకనే ఆ సంగతి ఆ రెండు కుటుం బాలకే పరిమితమైంది. లేకపోతే జట్లయ్య ఐదు తులాల బంగారం ఎలా సంపాదించుకో గలిగేవాడు? అని ప్రశ్నిస్తే విమర్శించేవాళ్లు తెల్లబోయేవారు. అయినా వదుడగోల వల్లరాయినైనా బ్రద్దలు

చేస్తుందని, చితంబరంగారు ఖర్చు భరించి జట్లయ్యానొక ఇంటివానిగా చేయడానికి నిశ్చయించుకున్నారు. సంబంధాలకై బాగా ప్రయత్నించసాగారు. ఏ సంబంధం కుదరలేదు. కుదరబోయే కొన్ని సంబంధాలను జట్లయ్య కులస్థులు పరాయివాడు పెళ్లి చేయిస్తున్నాడుకదా నన్న ఉక్రోషంతో వాటిని చెడగొట్టారు. జట్లయ్య చాలా బాధ పడ్డాడు. జట్లయ్యకు వారి కులస్థుల ప్రవర్తన అర్థం అయేదికాదు. వాళ్లుచేసే అభియోగాలకు, కల్పించే అవరోధాలకు అర్థమేమీ కన్పించేదికాదు. తను ఆలోచించుకొనేవాడు ఏ కారణంచేత వారలా ప్రవర్తిస్తున్నారో అని. చితంబరంగారు బాగా సంపాదించారని తనకు పెళ్లి చేయాలా? తనను బాగా ఆదరించలేదని వాళ్ల అభియోగం. కాని వాళ్లకేం తెలుసు తననెలా ఆదుకొనేవారో! చితంబరంగారివద్ద జట్లయ్యకు అత్యంత చనవు "ఏవండోయ్ బావగారూ" అని సంబోధించేవా డాయన్ను. చితంబరంగారి భార్య చిన్నమ్మడును అప్పా అని పిలిచేవాడు. తమ కులాలను, ఆర్థిక వ్యత్యాసాలను మరచిపోయి, వారి కుటుంబంలోని వ్యక్తిగా మెలిగాడతను. అటువంటి చితంబరంగారిని వారుచేసే విమర్శలు ఎంత బాధ పెడుతున్నాయో అని కుమిలిపోయేవాడు. లోకం మాటకు జడిసో లేకపోతే తన నొక ఇంటివాణ్ని చేదామనో పెళ్లిచేయ సంకల్పిస్తే మరి వీళ్లెందుకు సంబంధాలు చెడగొడుతున్నట్టు? వారి సహాయం కోరకుండా ఓ ఇంటి వాణ్నవుతుంటే వాళ్ల కెందుకా పగ. అతనికి ఆలోచించగా ఆలోచించగా చితంబరంగారు పెద్దవాడవడంచూసి ఓర్వలేని తనమని నిర్ధారణ చేసుకున్నాడు.

అత్యంత ప్రశమీద రెడ్డిపల్లి అగ్రహారంలో ఓ సంబంధం కుదిరింది. వధువుకు పాతికేళ్లపైచిలుకు. శీలం అంత మంచిదికాదు. సంఘంలోని తమ కుల పెద్దలు తీసుకొచ్చిన వివరాలవి. చితంబరంగారు జట్లయ్యను అడిగారు.

"ఏంవోయ్! జట్లయ్యా వాళ్ల ఇంటికి రెండొందలిస్తే సంబంధం ఖాయపరుస్తారట. కాని ఆ అమ్మాయి అంత మంచిదికాదుట. నీ ఉద్దేశ్యమేమిటి?"

జట్లయ్య ఈ వివరాలనే చితంబరంగారి భార్య చిన్నమ్మడు ద్వారా విన్నాడు. శీలంలేని సంఘ పెద్దలు ఒకర్ని శీలంలేదని విమర్శించడం హాస్యాస్పదంగా తోచిం దతనికి చెడిన ఆడదాన్ని, సంస్కారం సభ్యతలేని స్త్రీని గౌరవింపగల, క్షమింపగల జట్లయ్య తన సమ్మతిని తెలియజేసాడు. వివాహం జరిగిపోయింది.

బంగారమ్మ కాపరానికి వచ్చింది. —ఆమె కాపరానికి వచ్చినది లగాయితు ఇరుగు పొరుగు అమ్మలక్కలు ఆమె కాపరానికి ఎసరు పెట్టడానికి సాయశక్తులా ప్రయత్నించసాగారు. పెళ్లి జరిపించిన తర్వాత చితంబరంగారిని ఎలా విమర్శించాలో తెలియని సంఘ పెద్దలు, జట్లయ్య కాపురంపై కన్ను వేసారు. జట్లయ్య భార్యకు శీలం లేదన్న ఆ చిన్న మచ్చను రక రకాల కుంచెలతో చెరగని రంగులతో పెద్దదిచేయ నారంభించారు. గతం మరచి గృహిణిగా గుట్టుగా సంసారం చేసుకోవలసిన బంగారమ్మకు మరదితో పిచ సంబంధాన్ని అంట గట్టారు. తత్ఫలితంగా జట్లయ్యలానే అమాయకుడైన అతని తమ్ముడు పాటిమీద కళ్లంలోనే పడుకునేవాడు. జట్లయ్యను బాధపెట్టి చితంబరంగారిని సాధిద్దామని సంకల్పించుకొన్న సంఘంలోని కొంతమంది పెద్దలు బంగారమ్మను వ్యభిచారిణని ముద్రవేసి, మరచిపోతున్న గత జీవితాన్ని మరువనీకుండాచేసి, ఆ గర్హ్య జీవితాన్ని ప్రోత్సహించారు.

వ్యక్తుల జీవితాలపై సంఘ ప్రభావం ఎంతైనా ఉంటుంది. ఓ వ్యక్తి మంచిగా బ్రతకాలనుకున్నా సంఘానికతనంటే కిట్టనప్పుడు, చెడ్డవాడని

30 వ పేజీ చూడండి

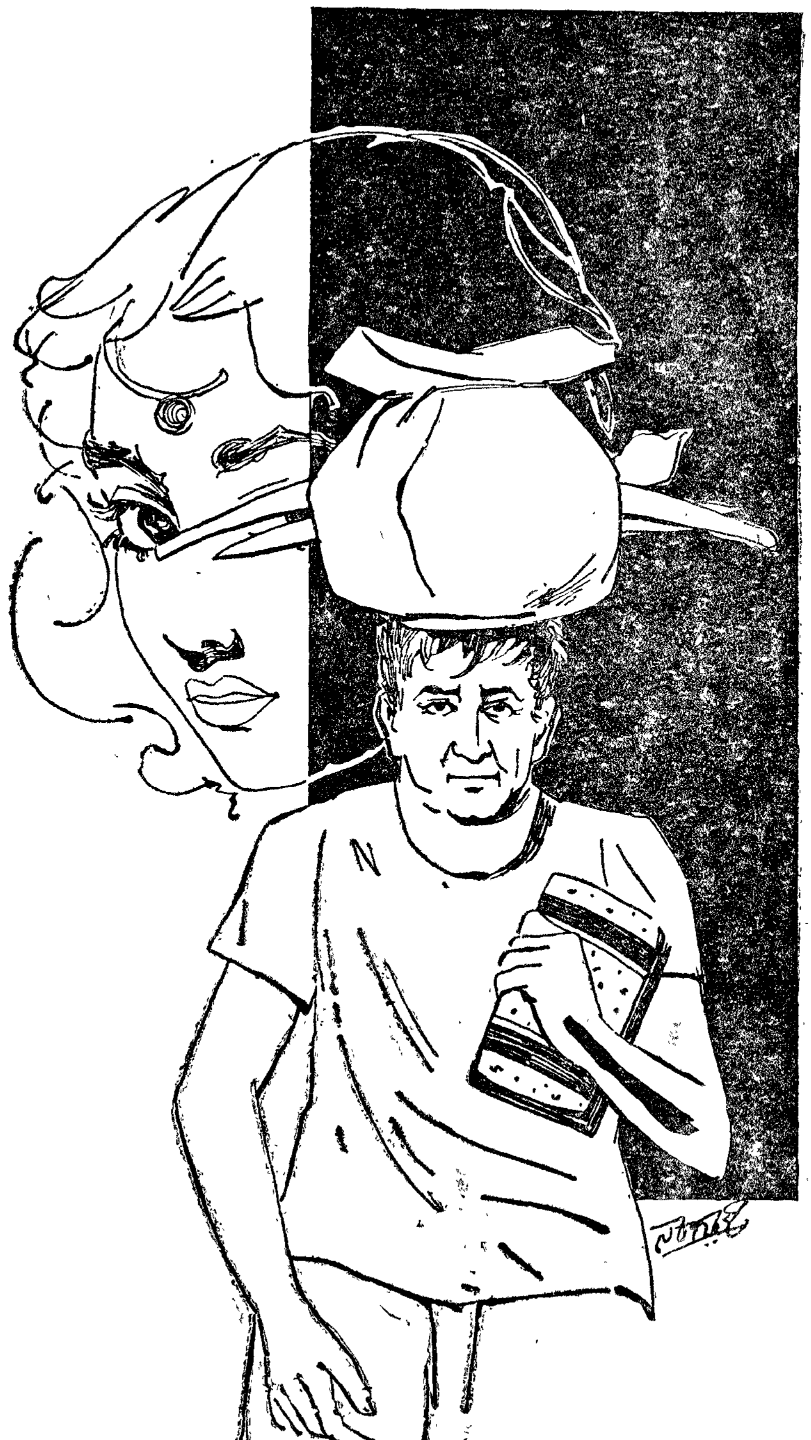

[illegible]
అతని జీవితం పరి. జట్లయ్యకు తెలుసు తన భార్య గురించి. పై వాళ్ళ చేసే విమర్శలు విన్నాడతను. కాని లక్ష్య పెట్టలేదు. ఏదో విధంగా సమాధాన పడి వూరుకుందామనుకున్నా, సర్దుకు పోదామను కున్నా వూరుకోనీయదు సంఘం. అంగబలం ఆర్థిక స్తోమతు గల వారు ఎంతటి నీచకార్యాలు చేస్తున్నా సంఘంవారి జోలికి పోదు. జట్లయ్యకు భగవత్సృష్టిలోని వైచిత్రి అర్థం కాలేదు. జట్లయ్యకు తెలుసు, తన భార్య తనతో తృప్తి పడటంలేదని తన భార్య లాంటి వారు ఇంకా సంఘంలో ఉన్నప్పటికీ, తన కుటుంబం, తన భార్య మాత్రమే ఎందుకు నోటకు వస్తున్నారో తన కర్థం కాదు. అలాంటి చెడ్డపేరును తను కంట గడుతున్నందుకు కోపం వచ్చినా, సంఘాన్ని ఎదిరించ గల శక్తి సామర్థ్యాలు తనకు లేవు. అందుకే ఎటు వంటి విమర్శలున్నా, తను బంగారమ్మతో కాపరం చేస్తున్నాడు. ఆమెకు కావలసినవన్నీ కొనిపెడు తున్నాడు అదొక అనిర్వచనీయమైన తృప్తి [illegible] అతనికి.

వలపు తలపు

15వ పేజీ తరువాయి

అతనలా గత జీవితంలోని ఘట్టాలను నెమరు వేసుకుంటుండగానే, అతను భయపడ్డ మలుపు వెండిని దాటి పోవడం, తాతి చెరువు గట్టు చేరు కొనడం జరిగి పోయాయి. ఆ గట్టు చేరుకోగానే తన వూరంతా కన్పిస్తుంది. బాగా చీకటి పడి పోయింది. నక్షత్ర భూషితమైన ఆకాశం ఒంటరిగా ఆ గట్టు వెంబడి నడుస్తున్న జట్లయ్యను ఒడ లంతా కళ్ళు చేసుకొని చూస్తున్నట్లుంది. దూరాన్న మిణుకు మిణుకు మంటూ దీపాలు కన్పిస్తున్నాయి. వూరు సమీపిస్తున్న కొద్దీ అతనిలో ఏదో తెలి యని ఉత్సాహం పొంగుకొస్తుంది. తను కొన్న కోకను చూసి బంగారమ్మ ఏమంటుందో ? ఆ వలపు తలపు అతనికి సిగ్గును కలుగ జేసింది. చితంబరంగారి భార్య చిన్నమ్మడు, విధవ మరదలు పెదబుల్లి ఏమని హాస్యమాడుతారో ! సిగ్గు దొంత రలు కమ్ముకొచ్చాయి. ఆ మందస్మిత వదనంతోనే

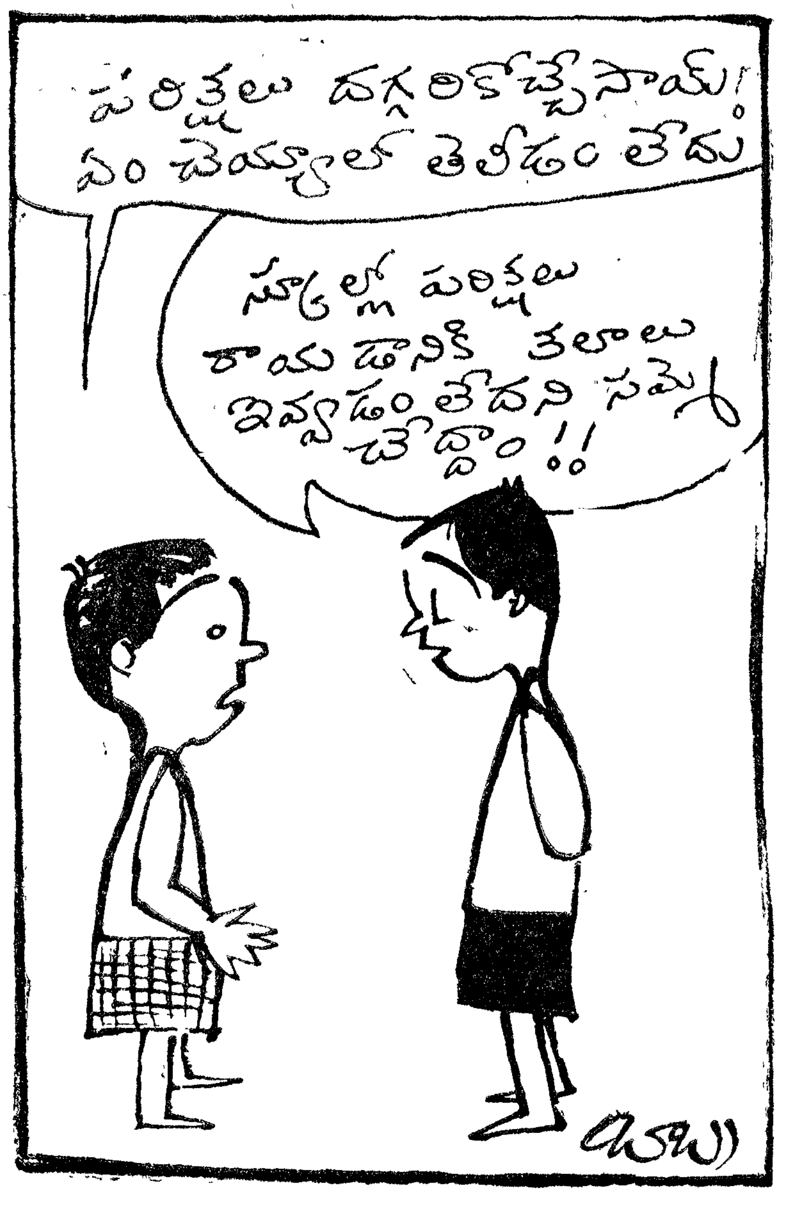

చితంబరంగారి డాబా [illegible]
దాటి తిన్నగా తులసికోటకు దగ్గరగా నున్న అరుగున చేరడం జరిగాయి. అలవాటు ప్రకారం, చిన్న మ్మడు గాని, చితంబరం గారు గాని అతని పలకరించ లేదు. అంతా ఉదాసీనంగా ఉన్నారు. అతనిలోని ఉత్సాహం, ముఖంలోని నవ్వు మాయమయ్యాయి.

''ఏం అప్పా ! బావగోరు అలా ఉన్నారు ? ఒళ్ళు బాగు లేదేంటి ?''

''ఏం లేదురా ! నువ్వు ఈ రాత్రికి కూడిక్కడే తిని పడుకో !''

జట్లయ్యకది వింతగా తోచింది. తను విజయ నగరం సంత నుండి వచ్చినాడు చిన్నమ్మడు కూడే డైనా ఇస్తే అది ఇంటికి తీసుకు పోయి తినడం అలవాటు. అలాంటిది ఈనాడు ఇలా చిన్నమ్మడు అనడం అతనికి ఆశ్చర్యాన్ని కలుగ జేసింది. అప్రయ త్నంగా తను కొన్న బంగారాన్ని, తదితర సామాను అప్పగించాడు అలవాటు ప్రకారం. తనకు వాళ్ళ ప్రవర్తన, ఆ నిశ్శబ్దం భరించరానివిగా తోచాయి. చితంబరంగారు, చిన్నమ్మడు దేనికో బాధ పడుతున్నట్లుగా తోచింది. వాళ్ళను అడిగి ప్రయోజనం లేదు. తనకు ఏం జరిగిందో తెలియా లంటే చితంబరం గారి విధవ మరదలు పెదబుల్లే శరణ్యం. ఆ ప్రక్కనే చితంబరం గారికి కన్పించ కుండా ఓ మూల కూర్చొన్న ఆమెను సమీపించి అడిగాడు.

''అప్పా !.... ఏంటలా కూకున్నారు బావగోరు.. పెద్దప్పాను.. ?''

జట్లయ్య ప్రశ్నకు సూటిగా సమాధానం చెప్పకుండా

''ఒరే జట్లయ్యా! ఆ దెష్టది పోతేపోయింది.. ఇంకో దాన్ని కట్టుకుందువుగాని. దానికి ఉండి అనుభవించడానికి యోగం లేదు. పోగాలం దాపు రించి పోయింది... దరిద్రప్పది...'

జట్లయ్యకు అర్థమయింది చేతిలోని లక్క వచ్చని కోక అప్రయత్నంగా జారి పడిపోయింది. ఇంక పెదబుల్లేదో చెబుతున్నా వినకుండా.. ఆ డాబా మెట్లు దిగి వీధిలోకి వచ్చేసాడు.. అతన్ని ఆపడానికి చితంబరంగారు గాని, చిన్నమ్మడు గాని.. ఏం ప్రయత్నం చేయలేదు. జట్లయ్యకు గుర్తు కొచ్చింది... తను సంత నుండి వూరు చేరుకోగానే తన్ను గుర్తుపట్టిన వారు గుసగుసలు ఎందుకు ప్రారంభించారో ! అప్రయత్నంగా.... అతని భావాలు.... బైటకు రాలేక.... కన్నీరుగా మారి పోయాయి. ఇంటికి పోతున్నప్పుడు త్రోవలో అరుగు మీద వ్యాసపీఠం మీద భగవద్గీత నుంచి, హరికేన్ లాంతరు వెలుతురులో, గీతను చదువు కుంటున్న వెంకట నరసింహం పంతులుగారు కన్పిం చారు. ఆయన బిగ్గరగా చదువుతున్న, శ్లోకం వినిపిం చింది.

శ్లో: నహాం శరీరాణి లివప్పినమే కర్మ ఫలే స్పృహా॥
ఇతిమాంయో భిజానాతి కర్మభిర్న సబ ద్ధ్యతే॥

జట్లయ్యకు చదువురాదు. సంస్కృతం అసలే రాదు. అయినా ఆ శ్లోకం అతని కర్థమయి నట్లుంది... ఆ చీకటిలో ఇంటివైపు సాగి పోయాడు. ★